

Актуални проблеми пред лесозащитата

Автор(и): инж. Николай Стоянов, директор на Лесозащитната станция в София

Дата: 17.11.2017 Брой: 11/2017

Класикът на науката за гората Георгий Морозов, разглежда гората не като прост механичен сбор от дървета, храсти, тревы, насекоми, гъби, лишеи, микроорганизми, а като изключително сложна динамично равновесна екосистема, съставена от множество взаимно свързани биотични и абиотични компоненти с динамично протичащи процеси на съграждане и разграждане, в която всеки организъм има своето място и роля в структурата и функционирането на гората. Всяка промяна в околната среда води към необратими изменения в структурата и състава на горските екосистеми, а нерядко и до изчезване на дървесни и храстови видове. В порядъка на тези мисли следва да отбележим, че от средата на XX век тоталното замърсяване на околната среда довежда и до промяна на климата в регионален и световен мащаб, влошаване на растежните условия за по-голяма част от дървесните видове, провокира тотално или частично изсъхване на горските екосистеми.

При тази ситуация в нашата страна един от най-сериозните проблеми се оказва каламитетното проявление на короядите в изкуствените иглолистни гори. Още повече че по-голямата част от изкуствените иглолистни гори са в сечно зряла възраст и следва да бъдат възобновени. За обществеността, а и за немалка част от специалистите по горите короядите сякаш се появиха

внезапно, като че ли внесени по изкуствен начин в горските екосистеми, сякаш в миналото не ги е имало в горите и те не са били никога там. Всъщност короядите имат своето място в структурата и функционирането на дендроценозите в продължение на хиляди години и живеят в „мирно съвместно съжителстване“ с дървесните видове и винаги се срещат в техните общества, в т. нар. „железен“ запас, т. е. в равновесие с останалите компоненти на екосистемата гора и те са неразделна част от нея (Маслов А., 2010; Найденов Я., 2013; Русков М., 1928, 1937; Цанков Г., 2010; Otto H., 1999 и др.).

В здрава устойчиво развиваща се гора, когато плътността и числеността на популациите на короядите не са големи, те заселват, хранят се и се размножават в единични повалени или пречупени от екстремни природни фактори или силно увредени от пожар, заболявания или нападения от други насекоми. В този случай те подпомагат (улесняват) рециклирането на мъртвата дървесина и играят ролята на горски санитари, влияят положително във функционирането на екосистемата гора, като подпомагат развитието на деструктурните организми: насекоми, гъби, бактерии, като раздробяват и подготвят дървесната биомаса за разграждане и включване в естествения биологичен кръговрат на веществата и енергията. В този случай те се явяват вторични вредители, които по принцип се хранят сапрофитно. Но падналите дървета създават „резервен“ запас от корояди, които при наличие на оптимални растежни метеорологични условия, включително и значимо увеличаване на запаса от прясно увредена от екстремни фактори или пожари дървесина, започват масово да се размножават и от вторични вредители се превръщат в първични.

Засушаванията през периода 1998–1991 и 2010–2012 г. отслабват повечето иглолистни културни насаждения върху обширни територии в Европа и света. При това иглолистните видове, както и някои широколистни дендроценози, стават силно уязвими на короядите, което довежда до каламитетно увеличаване на плътността и числеността на популациите им. Какво значи уязвими? Като норма на реакция на повреждането на кората иглолистните дървета от корояди или други вредители отговарят с отделянето на смола, в която вредителят, който се опитва да ги засели, просто се удавя. Но ако иглолистното дърво е претърпяло продължително силно засушаване, ефективно отделяне на смола не се наблюдава и вредителят успешно „усвоява“ (заселва) дървото. Отчита се и фактът, че никой с короядите почти не се е борил при първите признаци на увеличаващите се нападения от тях (лесовъдите, не само у нас, но и в чужбина, в повечето случаи са с вързани ръце от новите закони и модернистични екологични течения). Последствията от това бездействие, както и разпространението на корояда, може смело да се нарекат катастрофа от национален мащаб, която преминава националните граници и може да се каже става европейски проблем – каламитет от корояди в България, Македония, Сърбия; европейската част на Русия, вкл. и Подмосковието, Франция, Швейцария, Швеция, Норвегия; има съобщения за усилващи се нападения от корояди в Калифорния и Канада и други.

Короядите, особено типографът, от столетия са най-сериозният вредител по иглолистните гори в Европа. Първите масови нападения от корояда типограф са описани през XVIII век (Маслов 2001). За нашата страна първите нападения от корояди са съобщени от Йордан Митрев в снеговалните иглолистни насаждения в Риломанастирските гори през 1896 година; в горите на Учебно-опитното стопанство – Юндола (Русков М., 1928, 1937). В периода 2001–2016 г. короядът типограф унищожи значителна част от смърчовите дървета на Витоша, в околностите на София и нанесе сериозни щети дори и на смърчовите насаждения в резиденция „Бояна“

Как проблемът с короядите възникна и се задълбочи у нас? В началото на XXI век по-голямата част от иглолистните култури, създадени през петдесетте и шейсетте години на XX век, достигнаха техническа зрялост и започна процесът на разграждане на изкуствените екосистеми. В същото време природни бедствия и пожари доведоха до рязко увеличаване количеството на сухата и паднала иглолистна дървесина и се създадоха отлични условия за масово развитие на короядите и други

вредни насекоми и болести. Още в началото на каламитетното проявление на короядите през първото десетилетие на нашия век дейността бе насочена към навременното откриване огнищата на короядите и своевременното отстраняване на заселените дървета, както е добрата българска практика в това направление. При сегашната организация на дърводобива у нас това се оказва сериозен проблем: малките по площ и обем на дървесината короядни петна не са привлекателен обект за дърводобивните фирми. Съгласуването на план-извлеченията с много институции, както и съобразяването с изискванията на Натура 2000 и Закона за обществените поръчки за отдаване на горските територии за сеч, обезсмислят в повечето случаи извеждането на санитарните сечи. От представените в ЛЗС уведомителни протоколи за разширяването на петната се вижда, че в някои случаи санитарната сеч е извеждана на втората, та дори и на третата година, т. е. след три-четири поколения и разселване на короядите в цялото насаждение. Освен това, дадените под въздействието на „будната“ общественост указания за оставяне в короядните петна на дървета с все още зелена корона, но заселени с корояди, които загиват няколко месеца след това, също е добра основа за перманентно разселване на короядите. Закъсняването на отсичането на короядните петна с една година води до нарастването на броя на излетелите корояди, заселващи здрави дървета, в геометрична прогресия.

Премахването на фитосанитарното прочистване чрез отстраняване на сухи и паднали дървета по тарифа на корен за местното население и заменянето му чрез отдаване на търг за промишлен дърводобив, освен че отне една социална придобивка за населението в планинските райони, доведе и до увеличаване хранителната база на короядите и оптимизиране условията тяхното разселване.

Добрата българска лесовъдска и лесозащитна практика показва, че най-ефикасна мярка за борба с короядите са навременно изведените санитарни сечи, т. е. премахване на хранителната база за масово размножаване на вредителите. По този начин на действие в засегнатите огромни по площ и запаси иглолистни гори от ветровалите в района на Беглика-Батак, м. Ветровала на Витоша, не се достигна до каламитетно проявление на короядите и днес в тези райони има отлични иглолистни култури.

Следва да се отбележи, че дадените указания за отсичане само на дърветата с вече почервеняла листна маса превръща санитарната сеч в събиране на суха и паднала маса, защото в тези дървета вече корояди няма. Задължително е всички дървета в близост до короядните петна с признаци на заселване с неприятеля да бъдат навреме отстранени.

Залагането на ловни дървета е един добър метод за борба с короядите. Неговото ефективно приложение при сегашната организация на отдаването на горите за дърводобив е невъзможно, а изисква изграждането в горските стопанства на специализирани за целта производствени звена, които да отсекаят, и то свежи стъбла, да ги подготвят за ловни дървета, да извършват съответните наблюдения и в подходящия момент да ги извадят от насажденията или да ги обелят.

Като реални мерки за ограничаване на масовите нападения на короядите и минимизиране щетите от тях, както и в повечето страни на Европа, остават навременните санитарни сечи, комбинирани със залагането на феромонови уловки. Що се отнася до почистването на сечищата от отпадналата средна и дребна дървесина, най-добре е тя да се раздробява или изгаря.

В дървообработващите предприятия могат да се прилагат мерки, като обелване на дървесината, залагане на феромонови уловки; покриване на складираните необелени трупи с метална мрежа, третирана с подходящи инсектициди; съхраняване на дървесината под вода или при непрекъснато оросяване.

Не бива да си затваряме очите и пред първите прояви на нападения от кореновата гъба *Heterobasidion annosum* , (Fr.) Bref., като може в скоро време да се очаква масовото ѝ развитие, както и появата на множество болести и насекоми на отслабването.

Ние, специалистите по лесозащита, благодарим на обществеността за проявения интерес и съпричастност към проблемите на фитосанитарното състояние на горите, но трябва да е ясно и това, че за здравето на горите работят както лесозащитните станции в София, Пловдив и Варна, така и експертите по лесозащита от РДГ, държавните горски предприятия, държавните горски и ловни стопанства и учените от ИГ при БАН и ЛТУ.